

29).¹ Ugotovimo lahko, da poskus definiranja in rekonceptualizacije pojma državljanstva kljub interdisciplinarni obravnavi ostaja »živahna razprava o naravi zverik«.

Literatura:

Pikalo, Jernej, ur. (2010): *Nova državljanstva v dobi globalizacije*. Ljubljana: Sophia.

Mirt Komel

Vlasta Jalušič: Zlo nemišljenja: Arendtvske vaje v razumevanju posttotalitarne dobe in kolektivnih zločinov. Ljubljana: Mirovni inštitut, zbirka Politike, 2009. 214 strani (ISBN 978-961-6455-59-6), 12 evrov

Kaj bi dejala Hannah Arendt, če bi bila priča dogodkom, ki so vodili v vojno in razpad Jugoslavije? Kako bi gledala na genocid v Srebrenici? Kako bi razumela položaj novonastalih nacionalnih držav v jugoslovanskem prostoru? Vlasta Jalušič v svoji knjigi *Zlo nemišljenja* v prvi vrsti ponuja prav to: arendtovski način razmišljanja o polpretekli jugoslovanski zgodovini in aktualni posttotalitarni sedanjosti, v katero smo danes vpeti, pri čemer so problemi, ki jih odpira in poskuša obravnavati, širši, tako zgodovinsko kot geopolitično.

Knjiga je razdeljena na šest poglavij. V prvem poglavju z naslovom *Politično mišljenje, razumevanje in upor: zakaj ravno Hannah Arendt?* avtorica razgrne temeljne pojme, s katerimi bo operirala, predvsem arendtvske opredeljevanje in redefiniranje pojmov, kot so totalitarizem, država, politika, človekove pravice, krivda in odgovornost, nacionalizem in rasizem itd. V drugem in tretjem poglavju, ki nosita naslova *Posttotalitarni elementi in Eichmannova mentaliteta v jugoslovanskih vojnah in množičnih umorih* ter *Organizirana nedolžnost in izključevanje (ali o nacionalnih državah in državljanstvu po vojnah in kolektivnih zločinih)*, se osredotoča na raziskovanje specifičnega razvoja množične mobilizacije v jugoslovanskem konfliktu, pri čemer si pomaga z novo konceptualizacijo rasizma in plemenskega nacionalizma, konca nacionalne države in tradicionalnega diskurza človekovih pravic ter odvečnosti človeških bitij. V četrtem poglavju z naslovom *Postkolonialno nasilje in pošast genocida: splet evropske in afriške zapuščine* se središče zanimanja premakne od Evrope k Afriki, kjer so raziskane vzporednice med postkolonialno in posttotalitarno situacijo. V petem poglavju – *Dvomljni inventarij tradicije ali kaj vse lahko izvemo iz recepcije Hannah Arendt v bivši Jugoslaviji in njenih »državah naslednicah«* – se Jalušičeva osredotoča na nekaj povsem drugega, a z občo problematiko še kako povezanega, namreč na (ne)recepcijo arendtvske misli v času Jugoslavije in njeno vzpenjajočo se popularnost v tem prostoru danes. V šestem, sklepnem poglavju, ki nosi naslov *Političnost in etika mišljenja oziroma kaj pomeni »misliti«*, se vrne k izhodiščnemu zastavku, ki razgrne razmerje med mišljenjem in nemišljenjem ter politični pomen mišljenja nasploh.

Nenaključno, knjiga je podnaslovljena z *Arendtvske vaje v razumevanju posttotalitarne dobe in kolektivnih zločinov*, kar izraža njeno splošno naravnanoost, saj gre – kljub temu da je to minuciozno obdelana študija primerov – predvsem za preučevanje specifičnega vidika »zla nemišljenja« sicer splošnejšega fenomena »banalnosti zla«, koncepta, ki ga je Arendtova skovala med svojim prisostvovanjem »procesu Eichmann« v Jeruzalemu. Osnovni zastavek koncepta

1. V pripovedki vsak od sedmih slepcev tipa svoj del slona in vsak zaključí, da je videz celega slona tak kot tisti del, ki ga je posamezni slepec otipal.

»zlo nemišljenja« je naslednji: mišljenje ni nekaj, kar je mogoče oddvojiti od človeka kot bitja, ki živi v pluralnosti soljudi in kar ga po stari aristotelovski definiciji opredeljuje kot »politično žival«, tako da »zlo nemišljenja« ni zgolj intelektualni problem, temveč v prvi vrsti politični, namreč problem politične odgovornosti. Ali še drugače: to, da mislimo ali da ne mislimo, to da smo bitja mišljenja ali nemišljenja, je politično vprašanje, saj ima posledice za naše soljudi. V tem smislu je »politična naivnost«, v katero se pogosto zavijajo znanstveniki in akademiki in s katero si večina ljudi očisti roke vseh političnih zadev, nekaj, do česar ne moremo biti indiferentni, saj je, kadar gre za politiko – in nemara samo in v prvi vrsti v tem primeru – neodločitev vselej že odločitev, neodločenost pa vselej že neka drža, ki ima posledice. Skratka, v politiki ima tudi nedejanje status dejanja, pa naj to hočemo ali ne, pa naj si pred tem zatiskamo oči ali ne.

Arendtino študijo elementov totalitarnega iz *Izvori totalitarizma*, njena dognanja o pogojih možnosti za vzpostavitev totalitarnega režima in o simptomih, prek katerih je mogoče prepoznati te elemente, Jalušičeva poveže z aktualnimi političnimi dogajanjem in polpreteklimi zgodovinskimi dogodki. Tako se denimo sprašuje o povezavi med genocidi, ki so nastali kot rezultat delovanja totalitarnih režimov s srede 20. stoletja in ki jih je Arendtova označila kot »nov tip zločina«, povezan z nastopom moderne, ter med genocidi v posttotalitarnem obdobju, kakršna sta bila genocida v Bosni in Ruandi. Drugi značilen element totalitarnega je »banalnost zla«, čemur je bila Arendtova priča v primeru Eichmann, kjer je bil ključni paradoks v tem, da eden glavnih vršilcev totalitarnega kolesja ni bil nikakršno »poosebljanje zla«, temveč povsem običajen birokrat s službo, ženo in otroki, ki je zgolj opravljal svojo dolžnost in svoj posel, nemeneč se za posledice svojih dejanj in nerazmišljujoč o njih. Podobno kot v primeru genocida Jalušičeva pojav anonimnobiurokratske politične neodgovornosti »vladavine Nikogar« poveže z izbrisom nekega celega segmenta prebivalstva v Sloveniji na začetku devetdesetih let 20. stoletja, kjer smo bili priča »civilnemu genocidu« oziroma »genocidu« na ravni civilne in politične eksistence: v primeru »izbrisanih« civilne eksistence, saj jim je bila odzвета »pravica imeti pravice« (osnovna, temeljna pravica, ki je pred vsemi ostalimi, kakor Arendtova povzame staro Heglovo definicijo), v primeru vseh vpletenih – kar ne pomeni samo vladajoče elite in birokratske uprave, temveč tudi vseh državljanov in državljanek republike Slovenije – pa politične eksistence. Eden izmed elementov totalitarnega, nemara ključni predpogoj, da nastopijo vsi ostali, skupaj ali v kombinaciji, je namreč izginotje političnega, uničenje političnih kapacitet ljudi, kar se nazadnje – ne glede na stopnjo uporabljenega nasilja – izkaže za prostovoljen pristanek ljudi na to, da so »depolitizirani« (in spontana drža takšne »depolitizacije« je natanko zgoraj že omenjena »politična naivnost«, torej ravnodušnost, brezbriznost do političnih zadev). Tako se izkaže, da so minuli totalitarni režimi morebiti res stvar preteklosti, elementi totalitarnega, iz katerih so bili ti režimi sestavljeni, pa kljub temu še vedno nevarno krožijo tudi v posttotalitarnem obdobju. Zakaj torej knjiga Vlaste Jalušič *Zlo nemišljenja*? V odgovor na to bi lahko parafrazirali, kar avtorica zapiše o svoji ljubi Hannah Arendt, namreč: ker je tako zelo politična avtorica, kar pomeni tako zelo sedanja in sodobna. Lahko pa bi preprosto dejali: zato ker je ena izmed redkih v našem prostoru, ki ne samo »politično misli«, ampak – kolikor obstaja neposredna zveza med mišljenjem in delovanjem – ki sploh »misli«.